

Hanga Kawanatanga o te tau 1846. Ka mea heoi te mana o nga Maori kei nga whenua anaka e ngakia ana e ratou e ahei ranei e ratou te ngaki kaore i ko atu, a ko nga whenua katoa o Niu Tirenī i waho o era he whenua takoto kau no te Karauna. No te rongonga o Ta Hori Kerei, te Kawana; me Ta Wiremu Matena, te Tiati o te Hupirimi Kooti; me Pihopa Herewini i enei tu tikanga ka whakauaua tonu ratou ki te turaki. Whakatarewatia ake te Tikanga Hanga Kawanatanga, ka tahi ka whiriwhiria e Era Kerei me te Paremete o Ingarangi aua tikanga a whakamana ana te mahi a te Kawana. He wehi ki taua tikanga kua whakahuatia ake nei i mauahara ai a Hone Heke ki te pou o te kara i Kororareka a i tahuri ai hoki ia me Kawiti ki te whawhai.

No muri i te Tiriti o Waitangi ka hanga ko te Ture Whakamana o Niu Tirenī 1852 me te whakaae o taua ture ki nga mana me nga take a nga Maori ki o ratou whenua katoa me te whakaatu ano i te take o te Karauna anake ki te hoko. Ko tenei mana i whakakorea e te Ture o te tau 1862, i whakaekea ano e te Paremete o te tau 1884. Na mo runga i te taha ki nga whenua o te Kingi i whakamana ano e te Ture Arai 1844 te hoko e te Karauna a kei te pera ano i naianei.

Tokowha nga iwi hei whakaarohanga ko nga Maori, ko te Karauna, ko te Paremete, me te iwi. Na mo te taha ki nga Maori, e tino marama ana te mana i whakataua ki a ratou e te Tiriti o Waitangi me te Ture Whakamana o Niu Tirenī. I roto i enei tikanga e rua e tino whai take ana te Karauna anake ki te hoko i nga whenua Maori. Kaore nga Maori i te tono kia whakarerea e te Paremete tenei mana i runga i te ki e takahi ana taua mahi i te Tiriti o Waitangi me te Ture Whakamana o Niu Tirenī. Ko te mana nana nei i whakakore te hoko e te Karauna ka taea ano te whakahoki taua mana ki roto ki te ture. Kahore e taea tenei take te whakahe. Kua peratia ano inaianei ki nga whenua e huaina nei ko te takiwa o te Kingi. Akuanei ko te Karauna i runga i te whakaaro e whakaae ana ki nga ture hei painga mo te koroni, whakarerea tona mana kia mau ki aia anake te hoko. Mehemea e kitea ana e te Paremete o te koroni kua kore e mana te tikanga hou, a ka hanga ture i runga i nga tikanga o mua, me te hoki ki te tikanga ma te Karauna anake e hoko. Ka taea ano e te Karauna te whakaae. Kahore he take a nga Maori e tono ai ratou kia kua te Karauna e hoko i nga whenua o nga Maori. Ka ahei e te Paremete te arai i nga Pakeha kei hoko ratou. Erangi ekore e taea e nga Maori te arai i te hoko a te Karauna i runga i te Tiriti o Waitangi me te Ture Whakamana o Niu Tirenī. Erangi ka taea e nga Maori te tono kia riro i a ratou te tikanga whakahaere i o ratou whenua. Heoi nei te mea me whakahaere i runga i nga ture tika, ka taea tenei e nga Maori. Ko te mana ki te hoko ki ta ratou i pai ai, e rereke ana tenei i te Tiriti o Waitangi nana nei i hono a Niu Tirenī ki era wahi o te Karauna o Ingarangi. Ko te mana ki te rihi i raro i nga ture tika ka taea e nga Maori te ki he mea tika. Ko te take o waenganui i te noho i te whenua me te hoko he mea tena e taea ano e te Paremete a hei whakamana mo te Tiriti o Waitangi me te Ture Whakamana o Niu Tirenī ko te mea tika me tau ki te Karauna te mana ki te hoko a ki te Karauna anake.

I runga i te keehi a Wi Parata kia te Pihopa o Poneke, N.Z., N.S., 3. S.O. 72 i whakataua e te Hupirimi Kooti he whenua takoto kau no te Karauna nga whenua Maori katoa i raro ano ia i nga take o nga Maori. E marama ana te whakataunga, erangi ia a hiahia ana e nga take me te ture, kia nui ke te whakahuatanga o taua whakataunga. I runga i nga ture a nga iwi, e whataua ana nga take o nga whenua katoa i runga i te nohoanga a te Pakeha ki te Karauna. A ko nga Maori i muri tonu iho i te hononga mai noho ana ratou hei hunga rihi, erangi kihai ratou i matau ki nga tikanga nui o te rihi—ara o te utu. Ko te take a te Maori ki te whenua na te noho i runga i te whenua, erangi he noho i runga i te take ekore e taea te whakakore.

Ka ahei e te Paremete te hanga ture hei whakahaere i nga whenua Maori a muri ake nei me te tango mai e te Karauna ki aia anake te mana ki te hoko. Kua kiia e te Paremete kua riro i aia nga mana a kua whakahaere hoki i nga mana nunui. Kua raupatutia e ia nga whenua Maori. Kua tukuna i runga i te tiaki. Kua hanga nga tikanga me nga huarahi e riro mai ai nga whenua. Kua whakatu i nga Komihana, kua whakatu i nga Kooti, me te whakataua i nga take. Kahore he mutunga mai o tona mana. He pono ano hoki tenei kihai rawa nga Maori i whai take ki nga whenua i muri iho i te Tiriti o Waitangi: e puritia anano ia e ratou, otira kihai i taea e ratou te whakahaere kia matua whakaae te Karauna me te Paremete. I te mea e tika anano kia tiakina nga mana o te Karauna me nga Maori me te mana o te Paremete, me kua e wareware ki nga take o te tokomaha. Kei te noho taake kore nga whenua Maori. A ko nga Pakeha kei te tonoa kia utua nga hua taumaha i runga i nga moni i nama i whakapaua nei etahi o aua moni hei whakapai hei whakanui i te utu o nga whenua Maori, ko etahi i nga whawhai Maori. He iti noa ake nei nga taake e utua ana e nga Maori; me te taumaha o nga reiti takiwa e whakaekea ana ki runga i nga Pakeha. Erangi kihai i pera te taumaha ki runga i nga Maori. I te mea ia e korerotia ana enei korero he mea tika kia whakahuatia te taumaha o nga pane Kuini e whakaekea ana ki runga i nga whenua Maori.

Tenei ano nga whenua nunui hei mahinga a e omaoma ana te iwi mahi i tenei koroni no te mea kahore he whenua hei nohoanga mo ratou, he mate tenei mo Niu Tirenī me ona iwi.

Ko tenei e mea ana te tokomaha e whai take anano ratou ki te uru ki nga painga e puta mai i runga i te whakatuwheratanga o nga whenua Maori a e whakahe ana ratou ki tetahi whakarereketanga o te ture e herea ai aua painga ki te hunga tokoiti.

Tena noa ake ia te puta mai o te maramatanga mo nga mahi kia mahia e te Paremete i runga i te ture mo nga raruraru me nga tautohe i karapoti nei i nga whakahaere whenua Maori o mua. I tau tonu te nuinga o nga he e kitea nei i naianei ki te rereke o te hanga o nga ture. E tau ana te taimahatanga ki runga i te Paremete, a ma te Paremete anake e homai i te ora ka ora ai.

WHAKATIKATIKA MO NGA MAHI KAORE I OTI.

Ko te nuinga rawatanga o nga whakaaro, i puta, e whakahe ana ki te hanganga o tetahi ture hou hei whakatikatika, ahakoa ahua tika, ahakoa pehea ranei te ahua. Otira, e whakaaro ana nga Maori, me nga pakeha hoki, me he mea, e marāma ana te ahua o te hoko, reti, mokete, ritenga pehea ranei, kaore he tautohe, kaore he whakahe ranei a tetahi taha, a tetahi taha ranei, he mea